

ФЕНОМЕН КОЛЬОРУ ТА ЙОГО ВІДОБРАЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

THE PHENOMENON OF COLOR AND ITS REPRESENTATION IN THE MODERN ENGLISH LANGUAGE

Гайденко Ю.О.,

orcid.org/0000-0002-4063-525X

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Сергєєва О.О.,

orcid.org/0000-0002-7396-5511

викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

В статті досліджено, як кольори сприймаються різними народами та відображаються в мові. В статті описано взаємозв'язок різних чинників, таких як культурно-історичних, індивідуально-психофізіологічних, соціально-політичних на передачу кольоропозначень в англійській мові. Символіка кольору, на думку багатьох вчених, виникла дуже давно, ще в ті часи, коли люди навчилися добувати і використовувати природні фарби. З того часу символізм пройшов довгий шлях. В статті показано, що в англійських та українських мовах, як і в інших розвинених мовах, семантичне поле назв, що позначають колір складається із власне кольорів так із асоціативних, метафоричних, побудованих на складних взаємо зв'язках назв предметів чи явищ з їх забарвленням і образом, що виникає в уяві носіїв певної мови на різних етапах історичного розвитку. Назва кольору не втрачає повністю первинних значень, а зберігає їх не лише у фразеологічних одиницях, а й у текстах з певним стилістичним забарвленням. Семантика кольору проявляється найбільше при поєднанні прикметників з іменниками. В статті доведено, що дослідження семантики кольору дає змогу виявити значення кольору унікальної для кожної культури, сформовані в результаті її культурно-історичного розвитку. Вивчення інформаційного та комунікативно-прагматичного потенціалу кольоропозначень та семантичні способи їх реалізації у мові дає змогу пояснити характер конотативних смислових відтінків назв кольору, з'ясувати семантичний механізм переосмислення кольорових значень, що здійснюється під впливом різних факторів. Дослідження показало, що колір може виражатися двома факторами: експліцитно та імпліцитно. Під експліцитним маємо на увазі пряме називання кольору або ознаки за кольором, під імпліцитним – через ознаку предмета, що закріплений в побуті або в культурі на рівні традиції. Назви на позначення кольорів становлять значний прошарок у лексиці сучасної англійської мови і широко використовуються як у розмовній мові, так і в літературі. Перспективи подальших досліджень спрямовані на аналіз лексем у фразеологічних одиниць, в яких є кольороназва та виявити зв'язок одиниць між собою.

Ключові слова: семантика, фразеологічні одиниці, лексеми, кольороназва, відтінки, символіка кольору.

The article examines how colors are perceived by different people and reflected in language. The article describes the interrelationship of various factors, such as cultural-historical, individual-psychophysiological, and socio-political, in the transmission of color designations in the English language. Color symbolism, according to many scientists, arose a long time ago, back in the days when people learned to extract and use natural dyes. Symbolism has come a long way since then. The article shows that in English and Ukrainian languages, as well as in other developed languages, the semantic field of names denoting color consists of actual colors, such as associative and metaphorical, built on complex interrelationships of the names of objects or phenomena with their color and an image that arises in the imagination of speakers of a certain language at different stages of historical development. The name of the color does not completely lose its primary meanings but preserves them not only in phraseological units but also in texts with a certain stylistic color. The semantics of color is most evident when combining adjectives with nouns. The article proves that the study of color semantics makes it possible to reveal the meaning of color unique to each culture, formed as a result of its cultural and historical development. The study of the informational and communicative-pragmatic potential of color markings and the semantic ways of their implementation in the language makes it possible to explain the nature of the connotative semantic shades of color names, to find out the semantic mechanism of the reinterpretation of color meanings, which is carried out under the influence of various factors. The study showed that color can be expressed by two factors: explicit and implicit. By explicit we mean the direct naming of color or a sign by color, by implicit - through the sign of an object that is fixed in everyday life culture at the level of tradition. Names for colors are a significant layer in the vocabulary of the modern English language and are widely used both in colloquial language and in literature. Prospects for further research are aimed at the analysis of lexemes in phraseological units, which have a color name, and to reveal the connection between the units.

Key words: semantics, phraseological units, lexemes, color name, dyes, color symbolism.

Постановка проблеми. Сприйняття кольору різними народами та його трактування неоднакове. Саме тому багатства барв навколишнього світу, своєрідно відображається у різних мовах світу. Це означає, що ставлення до кольорів цілком і повністю визначається культурно-сторичними традиціями та звичаями того чи іншого народу, тобто його історією, культурою та побутом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні дослідження свідчать про тенденцію позначати одним ключовим словом велику кількість відтінків [1; 2; 3; 4]. Багато різноманітних теорій та гіпотез стосовно кількості та універсальності кольорових термінів у лінгвістиці існувало здавна. Культура та історія у кожного народу інша, а кольори однакові, це створює певну відмінність у їх сприйнятті.

Постановка завдання. Основною метою статті є дослідження теоретичних матеріалів, присвячені назвам кольорів в одиницях мови; виявити як кольори відображаються в англійській мові. Для поставленої мети необхідно виконати такі завдання: ознайомитись з матеріалами; виявити та порівняти семантичні особливості та символічні значення кольорів в української та англійської мови.

Предметом дослідження виступає поняття феномену кольору в англійській мові, об'єктом – фразеологічні одиниці в мові, в складі якого присутня назва кольору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доведено, що різні люди по-різному сприймають і називають певні відтінки кольорів. Тому постає питання – що ж таке колір? Щоб дати вичерпну відповідь на це питання, слід, перш за все, звернутись не до лінгвістики, а до фізики. Як фізичне явище колір даний людині в зорових відчуттях. І.Ньютон встановив, що світлові промені не є кольоровими. Колір – електромагнітні хвилі з певним набором характеристик (інтенсивність, спектральний склад тощо), які є фізичними корелятами, причому неоднозначними, характеристикам нашим перцептивним образом [5; 6]. Кожному кольору спектра відповідає довжина хвилі – від найкоротшої до найдовшої (ультрафіолетовий та червоний кольори відповідно).

На думку деяких вчених, на сприйняття кольору впливають кліматичні умови і навіть спосіб життя, що може служити причиною відмінності символіки кольору [2; 7]. Психологи під відчуттям та сприйняттям розуміють конкретні види образів, тобто явища цілком суб'єктивні, а це означає, що поняття кольору не існує поза нашим сприйняттям.

Для розуміння особливостей кольоросприйняття різними народами важливою, на нашу думку, є гіпотеза Сепіра-Уорфа [2]. На думку американських вчених, мова та спосіб мислення народу взапов'язані. Вивчаючи мову, людина засвоює певне ставлення до навколишнього світу, яке відображається у структурах рідної мови. Оскільки мови по-різному класифікують навколишній світ, то і носії відрізняються за способом ставлення до цієї дійсності. Наслідком визнання гіпотези лінгвістичної відносності є визнання факту, що у мові міститься система цінностей і значення, що виражаються в ній, складаються у колективну філософію, тобто, у свідомості мовця існує ряд базових реферантів, які він використовує при називанні того чи іншого кольору.

Науці невідомий жодний випадок втрати терміну кольоропозначення, а кількість лексичних одиниць на позначення кольору у мові залежить від економічного та культурного розвитку країни досліджувальної мови, ступеня та її ізоляції та інших екстралінгвістичних факторів. Екстралінгвістика (Exterior linguistics) – лінгвістика що вивчає аспект мови, що пов'язаний безпосередньо з функціонуванням людини, яка розмовляє, а також використання в мовленнєвих пауз, різних психофізіологічних проявів людини: плач, сміх, шепіт тощо. Екстралінгвістичні дослідження кольору, поряд із дослідженнями фізичної природи світла, явищ кольорового контрасту та багатьма іншими, мають безліч прикладних вимірів, пов'язаних із можливостями використання знань про колір у низці та сприйняттям кольору людиною.

Багато учених відзначають збільшення кількості науково-технічних галузей, у яких використання кольору має вузькоспеціальний термінологічний характер. При цьому звертається увага на те, що вживання кольоропозначень широко використовується також у термінології різних наук. Фабен Біррен при дослідженні кольору визначився з чотирма асоціаціями: 1) об'єктивні 2) суб'єктивні 3) розумові; 4) загальні. Під розумовими асоціаціями мається на увазі асоціації у формі іменників. Під об'єктивними та суб'єктивними – ситуації, коли колір співвідноситься із зовнішнім об'єктом чи внутрішнім душевним станом. Наприклад такі прикметники як привітний, життєрадісний, небесний, надихаючий є об'єктивними асоціаціями кольору жовтий. Суб'єктивними асоціаціями є висока духовність та здоров'я. Розумові асоціації: сонячне світло, а загальні – сонячний, світлий.

Кількість кольоропозначень-символів досить обмежена. Найчастіше в ролі символів, використовують основні кольори, тобто білий, чорний, червоний, синій, зелений, жовтий і фіолетовий. Але й цей перелік може змінюватись в залежності від культури. Символічні значення кольорів особливо стосовно «кольорової тріади» - білого, червоного та чорного є спільними в різних культурах, віддалених у часі та просторі.

Символіка кольору на думку багатьох вчених, виникла дуже давно, ще в ті часі, коли люди навчилася самостійно добувати і змішувати природні фарби. З того часу символіка дещо змінилась. Колір, що за своєю природою є поняттям абстрактним, особливо тяжіє до символіки, яка широко представлена у фольклорі, геральдиці, релігії, мистецтві тощо. Символи на позначення кольору існують у свідомості у вигляді єдності чуттєвого образу кольору і лексичної одиниці, які відіграючи інформативну роль у реальному світі, стають символами різних понять та явищ.

Людині, яка прагне зрозуміти культуру і традиції іншої, далекої країни, набагато легше зробити це, осягнувши символіку кольорів народу, що її населяють [8]. Так, подорожуючи за кордоном, важливо не порушити заборони на використання тих чи інших кольорів в одязі та предметах повсякденного вжитку. Прикладом таких заборон є носіння одягу кольору що вважається кольором трауру у тій чи іншій країні. Традиції символіки кольору зараз багато в чому втрачені, особливо в розвинених країнах, де панує утилітарне ставлення до кольору [9]. Причому за даними етнографів, чим менш розвинена у соціальному, культурному чи політичному відношенні є країна, тим суворіші правила у використанні кольорів існують у ній. Проте, коли культури відкриваються назустріч новим ідеям, вони розширюють і палітру кольорів, поширених у вжитку [10]. Думка про існування особливих значень кольорів вперше була висунута ще в Давній Індії – вона прослідковується у працях з алхімії, релігії тощо. Колір персоніфікується у ритуальних обрядах у всіх релігіях. Назва кольору часто виступає символом у традиційній східній медицині, магії, астрології. Люди обирали певні кольори для гербів, прапорів, одягу. За кольором можна було безпомилково визначити їх походження. Так, скажімо, пурпуровий колір був привілеєм королівських осіб. На сході лише члени імператорської родини могли носити одяг такого кольору, а також використовувати його для предметів, що їх оточували [3].

Вперше вивченням феномену значення кольору зацікавився Гете [4], який у своїх працях

виділив три основні рівні: власне колір; комбінація кольорів; символіка поєднання кольору та форм. Розуміння символіки кольору стає важливим при вивченні семантики кольорів.

Розглянемо основні кольори та їх тлумачення:

Чорний колір є символом скорботи в християнстві, походить від забобонів. Вважається що, чорний одяг та вуаль може відлякати злих демонів. Також вважається чорний колір символ ночі, каяття, тиші та пустоти. Однак в Японії – це колір радості.

black day – траурний день;

look black – виглядати засмученим, похмурим;

the black sheep of the family – людина, яку не поважають і вважають нікчемною;

a black-tie event – офіційна подія;

blackmail – шантажувати.

Червоний колір є символом небезпеки (часто використовується на дорожніх знаках), сили, війни та революції. Червоний колір символізує життя та в Древньому Римі позначає божественність.

red-letter day – важливий, пам'ятний день;

catch someone red-handed – зловити когось на гарячому;

paint the town red – гарно погуляти, святкувати щось;

red flag – ознака небезпеки;

roll out the red carpet – зустріти хлібом-сіллю, з почеснями.

Як протилежність чорному, *білий колір* посідає особливе місце в системі кольорового спектру і виражає аспект універсального. В тибетській традиції білий – колір гори Меру, що знаходиться в центрі світу і означає рух до просвітлення. Білий колір уособлює духовне начало. Ці аналогії лежать в основі етимології деяких географічних назв: Альба Лонга, Альбїон, Албанія. В своєму негативному прояві білий, як і зелений – колір смерті. Крім того білий – знак місяця. Проте, в більшості країн цей колір символізує чистоту, невинність та досконалість.

as white as a ghost – білий, як смерть;

tell a white-lie – говорити брехню заради добра;

white night – ніч без сну;

white elephant – подарунок, від якого не знаєш як позбутися;

show the white feather – злякатися.

Дослідження показують, що *жовтий колір* сприймається людиною швидше та легше, тому що це символ тривоги та попередження (це проявляється на дорожніх знаках). Також, вважається, жовтий колір – колір зради, ревнощів (європейські країни) та слави, інтелекту (західні країни). Фразеологічні одиниці в англійській мові, де

можна зустріти назву жовтого кольору, в основному, має негативне значення:

yellow dog – нікчемна людина;

yellow look – заздрісний погляд;

to be yellow about the gills – мати нездоровий вигляд, хворіти, занедужати;

to turn yellow – злякатися;

yellow press – жовта преса.

Цікавим виявляється той факт, що колір золота, відрізняється за значенням від жовтого, що позначає колір розуму, мудрості та безсмертя:

golden hours – щасливий час;

golden opportunity – чудова, блискуча можливість;

golden time – щасливі роки.

Синім кольором позначають стабільність, вірність, досканалість і мир та символ королівської влади.

once in a blue moon – рідко;

feel blue – сумувати;

blue blood – блакитна кров (аристократична);

blue-pencil – редагувати;

talk a blue streak – говорити беззупину.

Зелений колір є кольором незрілості, та молодості у більшості культурах. Це колір природи, дозрівання та безсмертя. У деяких народах зелений позначає багатство, з іншого боку – банкрутство (європейські країни).

be as green as grass – бути недосвідченим, молодим;

give the green light – давати добро, згоду на щось;

be green with envy – позеленіти від заздрощів;

in the green tree – нід час розквіту, процвітання;

green part – напівфабрикат.

Нове значення слова ніколи не виникає з нічого. Воно опирається на попереднє значення, яке часткове міститься в новому. З переліку попереднього значення виділяється ознака, що опосередковує перехід до значення, яка зароджується і виступає як його представник. Після цього, ця етимологічна

логічна ознака може в подальшому відійти на периферію лексико-семантичного поля або навіть з часом зовсім зникнути. Вивчаючи семантику слова потрібно звертати увагу на розуміння його концепту – смислового значення слова. Концепт має складну структуру. Вивчаючи структуру, ми можемо отримати багатогранну інформацію про колір. До структури концепту входить три складові: ціннісна, понятійна та образна. В понятійній складовій можна виділити три рівні: актуальна основна ознака, одна або кілька додаткових ознак і внутрішня форма. Серед методів описання концепта можна виділити наступні: метод визначення буквального значення і внутрішньої форми (вивчення етимології концепта), історичний метод (вивчення історії концепта) та соціальний (те, як концепти співіснують у суспільстві) та експериментальні методи [11]. Як бачимо, слова на позначення кольорів у фразеологічних одиницях використовуються через пояснення ознаки за кольором або через ознаку, що закріплена в побуті та традиціях, історії народу.

Висновки. Твердження описані у статті не співпадають з думкою фізиків про природу кольору. Вони під кольором розуміють не властивість предметів, а суб'єктивні відчуття. Але якщо кольори розрізняються за значенням, вони мають певний психологічний зміст, їх вивчення потребує додаткового аналізу та порівняння феномену кольору та передачу значення фразеологічних одиниць в різних мовах світу. Перспективи подальших розробок спрямовані на аналіз лексем у фразеологічних одиниць, в яких є кольороназва та виявити зв'язок одиниць між собою. Для дослідження семантики кольороназв в англійській та українській мовах слід дослідити лексико-семантичне поле основних кольороназв, визначити ядро та периферію кожного з них, адже кольорова номінація – концептуально-мовне явище, елемент мовної картини світу з притаманними їй логічним, антропологічними та національно-специфічними ознаками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вежбицкая А. Мова. Культура. Пізнання: позначення кольору і універсалії зорового сприйняття. Москва, 1996. С. 231–291.
2. Даниленко Д.П. Мовна картина світу в гіпотезі Сепіра-Уорфа: вісник ІГЛУ. 2003 URL: <http://www.islu.ru/danilenko/articles.htm> (дата звернення: 08.08.2022).
3. Берлін Б., Кей П. Основні колірні терміни: їх універсальність та еволюція. Лос-Анджелес, 1969. 273 с.
4. Біррен Ф. Колірна психологія та кольоротерапія: фактичне дослідження впливу кольору на життя людини. Нью Йорк : Путнам, 1961. 302 с.
5. Кей П. Колір: ключові терміни з мови та культури. Нью-Йорк : Видавництво Алессандро Дюран Блеквел, 2001. С. 27–29.
6. Бондарко А. Лінгвістика тексту в системі функціональної граматики: Текст. Структура і семантика. Москва, 2001. С. 4–13.

7. Фрумкіна Р.М. Колір, сенс, подібність. Москва, 1984. 164 с.
8. Торбенська І. В. Системні зв'язки фразеологізмів з колірним компонентом. Черкаси, 2003. Ч. 1: Актуальні проблеми менталінгвістики. С. 181–187.
9. Деева І.М. Валентні властивості англійських прикметників – периферійних “коліропозначень”. *Теоретичні питання англійської філології*. Горький, 1974. С. 164–180.
10. Башманівський О. Л. Лексико-семантичні особливості прикметника black в англійській мові. *Вісник Львівського університету*. 2009. №48. С. 300–305.
11. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ, 1999. 288 с.